

Martin Germ

***Saltus mortis* u Valvasorovu *Theatrum mortis humanae tripartitum*:
kopija Holbeinova *Plesa smrti*?**

Theatrum mortis Humanae tripartitum (1682.) Johanna Weicharda Valvasora ilustrirana je moralizirajuća knjiga u tri dijela o ispraznosti ljudskoga života. Ukupno 121 bakrorez predstavlja značajan doprinos ikonografiji smrti u umjetnosti i književnosti 17. stoljeća. Izradio ih je Andreas Trost (1643.-1708.), koji je dugi niz godina radio za Valvasora u njegovoj grafičkoj radionici u dvorcu Bogenšperk (Wagensperg). Bakrorezi u prvom dijelu knjige - *Saltus mortis* - pozivaju se na poznati *Ples smrti* Hansa Holbeina, mlađeg, odnosno na *Imagines mortis* Arnolda Birckmanna, djelo objavljeno u Kölnu 1555. Bakrorezi drugog i trećeg dijela *Theatrum mortis* izrađeni su prema izvornim crtežima slovenskog slikara Joannesa Kocha (1650.-1715.). Uvodna ilustracija na cijeloj stranici, koja prikazuje Trijumf smrti, zaslužuje poseban interes jer je djelo samog Valvasora. Pedeset i četiri gravure *Saltus mortis* često su nepravедno naznačene kao kopije Holbeinova *Plesa smrti* (prvo izdanje 1538.), iako su one zapravo modelirane po uzoru na drvoreze u *Imagines mortis* Arnolda Birckmanna. Komparativna analiza Valvasora, Birckmanna i Holbeina otkriva da su gravure *Saltus mortis* uvele značajne promjene u ikonografiji *Danse macabre*. Jedna od očitih formalnih razlika između Valvasora i Birckmanna jest novi poredak ilustracija. Dok u rasporedu motiva Birckmann slijedi Holbeina, Valvasor uvodi izvorni dio temeljen na strogim kriterijima crkvenih i svjetovnih te spolnih i društvenih hijerarhija. S ikonografskog stajališta, usporedba Valvasora i Birckmanna pokazuje da je Trost namjerno promijenio kompoziciju nekih motiva ili ih barem malo izmijenio. Primjerice, Kanonik u Valvasorovu *Saltus mortis* možda izgleda gotovo kao kod Birckmanna, ali temeljitiji pogled otkriva da je Trost eliminirao karakteristične magareće uši s kape osobe na lijevoj strani, tako transformirajući ludu u običnog čovjeka. Ikonografska analiza Valvasorova *Plesa smrti* pokazuje da su promjene u odnosu na Holbeina i Birckmanna rezultat integracije *Plesa smrti* u novi kontekst *Theatrum mortis Humanae tripartitum*. Valvasor koristi sva dostupna sredstva kako bi svoju viziju zastrašujuće moći i nepobjedivosti Smrti oblikovao gotovo opipljivo živom. Dok u Holbeinovu i Birckmannovu *Plesu smrti* društvena kritika, ironija i istančana satira igraju važnu ulogu, Valvasor se usredotočuje na fenomen neminovnosti i svemoći Smrti koja vlada svijetom, neometena od bilo kakve snage, ljudske ili božanske.